

A HAZATÉRÉS avagy a Metafizikai Háttér Újrafelfedezése a *szavak újralelkesítésének* conditio sine qua non-ja. Csak ha a lélek visszaköltözik oda, ahonnan száműzetett vagy elraboltatott, csak úgy és akkor lehet megtalálni a *dolgok valódi lényegét*.

A költészet feladata abban állt, és abban is fog állni, hogy a valóság megértésének intuitív útjává váljék. Azt hiszem, hogy ezt az egyszerű valóságot mondja ki a végén a Limpopo, háromféle módon: *a könyv, a személyiségek és a locus poeticus által*.

Marcel Brion műkritikus és művészettörténész azt írta a múlt század derekán, hogy a l'art pour l'art mint a tiszta élvezet, a szórakozás művészete, a művészet magasabbrendű lényegének szétkomponálásából, széthullásából, lezüllesztéséből fakad. Úgy vélem, hogy ez a magasabbrendű lényeg az ANIMATIO (be-lelkesítés). Ha ez sikerül, a mű mindig mágiussá válik. A befogadótól olyan erőfeszítést követel meg, hogy értse a művet, sőt *azonosuljon vele*, melybe egész lényét, testestől-lelkestől bevonódik. Csak ez a fajta művészet vezethet minket keresztül a tükörlabirintuson, kifele hétköznapi útvesztőinkből, melyek személytelenségből, uniformizálásból, reprodukálásból, klónozásból, globalizációból épültek, vagyis az élet poklát képezik egészen addig a rejtélyes, misztérium fordulópontra, amikor kezdetét veszi eksztatikus repülésünk HAZAFELE. De a Limpopo mint szülőföld alatt nem szabad valamely konkrét földrajzi helyet értenünk, ahol maholnap ki tudja miféle, atombombákkal vívott háború fogja felütni a fejét, hanem sokkal inkább a *költői extázis pátriájára kell gondolnunk*, az áradatra, mely Limpopóból Limpópóba sodor bennünket, Limpopón keresztül.

Az utazás értelme pedig nem más, mint a *lelki tartalmak* megszerzése. Csak ezáltal lehet kijutni a prózai létkarámból. Ezek olyan egyszerű igazságok, melyeket a művészek és a költők mindig is tudtak. De a velük való gátlástalan visszaélés miatt oly mértékben banalizálódtak, hogy már tudomást sem veszünk róluk.

Újra meg kell tanulnunk gyönyörködni a titokzatosságban.

Meg kell újra találnunk a képi és képzeleti analógiákat.

Újra fel kell fedeznünk az intuíción, mint a világ érzékelésének eszközét.

Újra fel kell fedeznünk a költői bölcsességet, mely Paracelsus belső csillaga felé kalauzol bennünket.

Nagyjából e négy összetevő szükséges ahhoz, hogy HAZArepülhessünk.

A Limpopo a Poézis Akadémiája.

A fabula őszinte tisztaságát ebben a műben a *rabelais-i groteszk* védi meg, autentikus nevetés vagy kacaj ez, mely maga is tisztán cseng, amelyet az szabadít fel, hogy a szerző két nagyon távoli idea, dolog, szituáció, személyiség körvonalait addig köze-

líti, amíg egymásba nem érnek. A dadaisták is éltek ezzel az eljárással. Ez sajátos metafizikát eredményez a regényben. Mégsem állítható, hogy ez a gesztus a dadaizmusnak állított hommage volna, bármennyire megtevésztő is a regény befejezése. A Dada a Semmi volt. A Limpopo a Mindent keresi.

Vízválasztók korához érkezünk: vagy sikerül visszatérnünk a hazába – *megvalósítani az enantiodrómiát* –, vagy a Feldolgozóban végezzük.

A Limpopo a költői bölcsesség edénye, mely tudást még nem rontotta meg a mindent szétszedni akarásnak és az öncélú és öntelt kísérleteknek a szelleme. Limpopo egy ÚJ KÖLTÉSZET hősnője.

Mint a könyv egy fejezetéből megtudjuk – mindenki megtalálja majd a neki tetsző példázatokat – a Kínai Nagy Falat mindenkinek magában kellett volna felhúznia, hogy elválassza a jót a rossztól, a szeretetet a gonoszagtól, a hajnali angyal arcát az alkonyatiétól, de mivel ez nem sikerült, kívül építették fel, úgy, hogy a jók itt maradjanak, a rosszak pedig átmennek.

„És ott maradtak?” – kérdezi Limpopo.

„Nem” – válaszolja Svarc, a feketebagoly.

A Limpopót le kell hámozni az utolsó rétegig. Csak így tudhatunk meg többet az utazásról azokba a tartományokba, ahova a struccok vágyanak, és egyáltalán arról, hogy miért van szüksége az emberiségnek egy ilyenfajta utazásra. Szöcs Géza regényében az emberi művelődés nagy emlékei magától értetődően telítődnek újra lélekkel a legváratlanabb pillanatokban, az egykor volt jelentések és érintések nosztalgiájával lepvén meg az olvasót.

Jó érzés arra gondolnom, hogy a jövőben valamikor, nem szeretném pontosan behatárolni, hogy mikor, egy olyan korban, amikor már megszűntek az aktuális krízisek, miközben az utódokat még érdekelni fogja ez a mi korunk, amelyet az őirántuk, az utódok iránti teljes közömbösség jellemez, a megértés és empátia rettenetes hiánya, a tartalékok és túlélési esélyek elherdálása – jólesik arra gondolnom, hogy ha meg akarják majd tudni, hogy vajon azért rendelkezünk-e *lelki minőségekkel* is, s hogy volt-e törekvés bennünk, hogy elhelyezzük magunkat a létben: nos, jó érzés hinned, hogy utódaink ezeket a regényeket fogják majd tanulmányozni, és nem a képtelen analíziseket, melyeknek nem sikerülhetett változtatni a ráció segítségével a kor aberrált mentalitását.

Borges egyik írása címének parafrázisával e szöveg címe így is hangozhatna: *Limpopo strucckísasszony álomkísérlete*. A kísérlet (mint kutatás, mint felfedezés) célja nyilván az lenne, hogy felfedje saját enigmáit. Az enigmákat senkinek nem tárhatja

fel más, mindenkinek magának kell ezt megtennie. Azt hiszem, ez az UTAZÁS.

(Magvető Könyvkiadó, 2007)
Jehan Calvus

„hiába hajnal”

(Czifrik Balázs: Élni a mélyben)

Habár a riasztó jelek szaporodása már a hétköznapi lét szintjén is szembeötünő, a világ és benne az ember néhány év leforgása alatt lényegében alig változik. Nagyon mást és nagyon máshogy az irodalom sem tud közölni ennyi idő múltán a világról. Idővel persze szemléletmódunk és világvégyünk árnyaltabbá válhat, a mondandónk róla pedig hitelesebbé. A krisztusi korba érő Czifrik Balázs alkotásai is ezt tanúsítják. Miközben prózaíróként egyre gyakrabban és tudatosabban lép színre új megszólalásformákat próbálva, hat év múltán félszáz új verssel is jelentkezett második kötetében, melyek az említett tendenciák meglétét mutatják a lassan, de ígéretesen gyarapodó életműben. S ha a szemlélt világ változásának tendenciáit költőnk szavaival kívánnánk máris tömören demonstrálni, minden további észrevétel viszonyítási pontjaként, alappilléreként a következők szolgálhatnának: *„A falióra kattogása számolja / vissza az időt./ Egyre mélyebbre és mélyebbre. / (...) betakarva és kiterítve, / (...) így készül az ember, / estéről estére, / nappalról nappalra, / az álomtalanra, a mélyalváásra.”* (Álom – M, mint movie).

A szembesülésnek, a szembenézésnek ez az illúziótlansága a szövegek nyelvi-hangulati világát tekintve is alapvető, ez tükröződik a szerzőnek a borítóról ránk irányuló tekintetében is, ez a komolyság-komorság a meghatározó a szemléletmódban és a világvégyben. Így erős a hite a dísztelen, delirizált dikciónak, melyben – a visszafogott ironizálás és állandó szkepszis mellett – érzelmi elfogultságnak, indulatnak alig jut hely, ha viszont igen, akkor a kontraszthatás miatt is nagy expresszivitással, mint például a következő szarkasztikus megjegyzésekben: *„uraim, uraim, ideje / lesz meghalni vagy // pedig kint a büfében beszél / getni szendvics mellett”* (Látszólag kezdet és vég), *„Holnap is hajnal, de sohasem dél, / sohasem este, / csak hajnal, csak hajnal, remény / remény hátán, kupacba hordva, / mint udvar végén a gané”* (Az udvar végén). Ebből a mélységből már nem harsan zsoltáros hívás, kiáltás, s a babitsi, nekikeseredett fortissimo helyett is csak „tompá némaság” marad, „*cikázó hang*” csupán, mely „megült a mélyben” (Hívószó). Ennek

a mélynek a világában tart idegenvezetést Czifrik Balázs sok-sok életképi szemléltetéssel, közérzeti-bölcséleti mondandóval, olykor szerepszerű beszédmódban.

A kötetemben is szereplő kulcsfogalom árnyalt értelmezése egyéb lényegi jelentéselemeket is feltételez. A már említett „mélyalvás”-állapot például nemcsak indirekt freudi összefüggések irányába kacsint ki, nemcsak az elmúlás, a „lét mögött” szinonimája lehet, hanem sok közérzeti-léthelyzeti hivatkozás által utalhat arra a stagnáló, vegetatív, kiégett életformára is (pl.: „Ágyazástól ágyazásig élni / háromlépésnyi területen, / hol panasz már nem hangzik, / sem litánia, csak padlórecsegés”, „Most már mindegy, / nincs sódrás, áramlat, / se tenger, se folyó, / most már a tornyosuló / hullám sem érdekes”, „A lámpa szürkére festi a színeket, / (...) s egymásba illeszti / a tárgyakat”), melynek egyik korai klasszikus megjelenítője Kosztolányi Dezső a Hajnali részegség Logodi utcai életképében (doboz-lét, agyverszegénység stb.). A közeg, melyben járunk, néhol a gorkijji „mélyben” szociális lecsúszottságát és lelki-tudati reményvesztettségét idézi (Szilánk és hiány, A boldogok). Pót- és álcselvekésések, elidegenedett magány, közönyösség, nihil – szinte a közelében járunk egy részletes társadalomtudományi alapozottságú korrajznak. S ha delírizált is a versbezdél, mely az ábrázolásnak itt igazán adekvát eszköze, mégis tartozik hozzá egy poétikus kelléktár, melynek a létforma-szemléltetésben aktualizálható legfőbb elemei a szín- és napszak-szimbólumok, a némaság és a csöndek sok árnyalatú metaforikus megkülönböztetése – és váratlanul egy szép alliteráció is: „Szemed résén hajszálnyi hajnal hajlik”. Miként az első kötet kulcsversében az isten – nincsen rímpárnak, úgy itt a gyakori fakóság-szürkesség motívumnak az elhasználódottságát hagyja merészen figyelmen kívül, s ezzel döbönt rá a szerző, hogy a felületen bármily harsány is a kultúránk és környezetünk, lényegében mégis az arctalan sivárság uralkodik: „Belesimulni a környezetbe, / rejtő színt ölteni”. Hangsúlyos szín-metaforák még az egyen-fehérség és -sárgaság, illetve a zsiropálos „ragyogás” képei. Ezt a sivár értékesztettséget támasztja alá a napok, napszakok váltakozásának-egybefolyásának monotóniáját szemléltető sok utalás is, melyek közt leginkább a hajnal-toposz jelentéshagyományát módosítja költőnk (Kiállítás, Az első gyermek, Tagolatlan tagokban, Az udvar végén).

A napok, a napszakok váltakozása más esetben többnyire a létezésformák kontinuitásának, periodicitásának jelképrendszeréhez kötődik, Czifrik Baláznál azonban a stagnálásképzethez illeszkedően a folyamatos végállapot képei jelennek meg

általuk. Ahogy az első ciklus címe és kulcsverse is hangsúlyozza, vég és kezdet természetszerű egymásba fonódása már csak „Látszólag kezdet és vég” – e két állapot mint az állandósult végstádium tényezői válnak eggyé-azonossá. Ha van is még út, az útirányok már célképzet nélküliek, a mozgás már akarattalan, a mozgástér korlátozott, és valójában nincs megérkezés, nincs beteljesedés sem. „A mélypont ünnepélye” már nem a merszen, a szembefordulás nagyszerű tragikumán múlik, profánabb, szakralitásokat vesztett aktusok helyettesítik-kompenzálják és értéktelenítik el a kisszerűvé, jelentéktelenné váló utolsó stációt: „Valakinek a mennybe kéne menni. / Valakinek, ott, kell, hogy dolga legyen. / Úgy képelem. / Mint egy bevásárlást. / (...) A pasió előtt: Mária a bevásárlókocsiba / ülteti kis Jézust, majd válogat / a joghurtok között.” A mélypont ilyen összefüggések szerint már nem lehet azonos az egyén, az ember lelki válsághelyzetével sem, hiszen „A lélek itt néma, a lélek / másutt sem más. // Jó lenne aludni a lélekre. / Mondani egy összeget, mértékegységet, / felismerni, mennyiért kell még, / s mennyiért nem. / Távozóban hallani: na jó, / akkor vigye annyira, / s töprengeni, még megérte-e neki, / vagy csak szabadulni akart / az utolsó darabtól; / sürgette a záróra”.

Költőnk mindkét kötetében felismerhetők a demitizálás-deszakralizálás jelei, melyek a kor emberének közérzetéből, világképéből vezethetők le. A teremtmény ostoba öntudattal véli úgy, hogy diadalmaskodott a teremtőn, akinek hiánya szinte már jólesik (Hívószó), az Egyetlen pedig hol mint végkiárusítást végző lélekkufár (Élni a mélyben), hol mint örökké hallgatag megfigyelő (A hiányzó) tűnik fel, aki „sohasem őr”, inkább annak a folyamatnak rejtőzködő szemléltője, miként lesz mind reménytelenebb megérkezésünk az általa alkotott akadályok legyőzhetlenségének következtében (Az útvonal: fehér). Angyalai ugyan eljöttek közénk, ahogy a Hullám, híd, háló nyitó fohásza kérte, de a „szárnyas lényekkel” csak botladozunk egymásban, sőt: „majd kilépsz a partra, / hogy nyújtózz a fűben, / s akkor látod meg a táblát, / fürödni tilos, állati tetemmel / fertőzött víz, így, / így vagy / az angyalokkal”.

Istentől elhagyottan, istent elűzve-egyőzve aztán mégiscsak nyomasztóvá, nyomasztóan általánossá válik a „sohasem szűnő hiány” (Akkor gyermek), s belül – lélek fogytán – az űr lesz az űr (Null-fok).

A Félrehangolva című „magzatdal” szándékoló kontextuális kértelműségéből adódóan olyan kitesztettségképzet elevenedik meg, melynek alanya isten és ember egyaránt lehet (vö.: Vajda János: Magány). A „sors fegyenceinek” ez a globális magány-

állapota, a magányos menetelés (Tagolatlan tagokban) képei a léttragikum egzisztencialista látásmódját is felismerhetővé teszik a szövegekben („levegőt venni is fáj”, „Szorongó, szakadj meg, / álmod, élted rettenet, / mély sóhaj kilök és beszív”), mégis gyakoribb Czifriknél a magány szenvtelen vagy ironikus ábrázolása, melynek újra középpontba állított terepe a párkapcsolat (Élni a magasban, Látszólag kezdet és vég, Sűrű erdőből út nem vezet, – lassul –), a szülő-gyermek nexus (Fiatal munkás mögött a hét, Gyülölni az anyát, Hasadás, A boldogok), valamint az önkéntes szekularizálódás: „Senkit sem várok”.

Miközben „a falióra kattogása számolja / vissza az időt”, az egyedüllet életképeihez sok versben hozzátartozik a sajátos pozicionális meghatározás – bár a dolgok lényegét tekintve itt szerencsésebb lenne a meghatározhatatlanság állapotára hivatkozni. A „világba dobottság” (Szilánk és hiány) alaphelyzetéből adódóan gyakori képzet a zuhanás, illetve annak a könnyű súlyú, köztes létformához kötődő paradox változatai („zuhanó lebegés”, „egyre feljebb egyre lejjebb”, „zuhantam, hittem, zuhantam, / vártam az aszfaltot, / vártam, de semmi, mint egy / galambtoll keringtem”), valamint az orientáció problematikusságának („egymásba nyíló kamrákban, / hol nincs kint és bent, / csak átjáró”, „magadban keresel hiába / oldalról oldalra haladok / hogy ne kövess”) és a kiszolgáltatott tehetetlenségnek a paradoxonai („lelancolt rohanás”, „mozdulatlan mozdulatban létezel”). Az „utolsó órán / a mi utolsókon” pedig olyan sajátos helymeghatározás rendelhető hozzá a „megérkezés” pillanatához, mely sem az „élni a mélyben”, sem az „élni a magasban” említett léthelyzetéhez nem köthető, de valószínűleg nem is a megtalált vagy visszanyert éden, a belakható új világ szinonimája, hanem a kereszt ég és föld közötti locusát szemlélteti: „ahol sohasem / lakott isten, sem ember. / Barátaim, szólítom a többieket, / nevetek magamon, jó lenne, / de nem nevetek, / ime – leszek patetikus –, / eljöttem kötétek meghalni.”

A lokalizálás-pozicionálás paradoxonjai mellett ismeretelméleti, logikai, nyelvbölcséleti, ars poetica paradoxonok kérdésköre is szerephez jut Czifrik verseiben. Miután szövegei tanúsága szerint az ember lényegi megismerésre-megértésre alkalmatlan („Ha mégis ébrednek, / az nem reggel, / sem nappal, csak / valami látható / (...) És úgy nem tudsz semmit, / ahogy sosem. Rakosgatjuk / tárgyaink, bizalommal, / mintha valamit is sejtjenénk / a végleges helyről”), ezért a világról való beszéd, a megnevezés érvényessége maga is problematikussá, ellentmondásossá válik („S legvégül, / mint kezdetben egykor, // a falat nevezni falnak, / s nem hinni, hogy többet / jelent”).

Költőnk mindenesetre tisztán lát – átlátja és elemzi is korát, korunkat. Első kötetének illúziótlan tételmondatait („*leáldoznak nagy korok*”, „*korunk (...) víg tora az halálnak*” – *Előhang*) az újabb opusok a közelre mutató gyakori gesztusaival aktualizálják (*Belép, Null-fok, Otthon, Belát*), a mondandó általános érvényűségét pedig a nyelvhasználat terén az egyes szám harmadik személyű arctalan alanyiság és az infinitívusos szerkezetek nagyarányú előfordulása is demonstrálja. Hasonlóképpen formai metaforának, a világekpi szétesettség külsődleges leképezésének tekinthető a szövegépítés töredezettsége, főként a *Haza* című ciklus stilizált darabjainak kihagyásokkal „erősített” inkoherenciája. Kevésbé feltűnő, mégis nyomatékos elemei a közérzeti-világképi szemléltetésnek a kötet szerzője is gyakori, illetve egy-egy szövegben szintén „túlzáporodó” tagadósók mint jelképes nihil-szignálok, hiányszimbólumok (*Álom – E, mint eyes, Sűrű erdőből út nem vezet, Eljöttem közétek*). Ebből adódóan a „nincs mese” frázis variációjaként Czfrik Balázssal együtt konstatálhatjuk: vigasznak már mese sincs, l.: „*Hajnalban a királyfi kortyolt egyet / a fakó holdsugarából, / s visszabújt nagyapa zsebébe, / a dióhéjmagányba*”.

Az *Élni a mélyben* ismét tudatosan megszerkesztett, íves kötetkompozíció, melynek motívumkincse továbbviszi és tovább árnyalja a *Hullám, híd, háló* kulcskifejezéseit, s így szerves építkezésű életműátvlatokat, koncentrált és differenciált poétikai eszköztár kialakítását, megerősítését sejteti.

(*L' Harmattan Kiadó, 2007*)
Juhász Attila

Szavakon túl

(Báthori Csaba esszéi)

Borges panaszkodik egy helyütt arról, elkoptak, elavultak a hasonlatok, a metaforák, alig van már szó, fogalom, amit újszerűen össze lehetne rántani a másikkal.

Báthori Csabát kétkötetes esszé- és tanulmánygyűjteménye, a *Játék sötétel* elolvasása után mégiscsak azzal a klasszikus metaforával tudom megnevezni, amelyet Nagy László – világ-mindenségbe ágyazva – már kiosztott: ő a magyar irodalom summáslegénye. Ez a huszonegyedik könyve, és alig van irodalmi műfaj, ami ne fordulna elő sokrétegű, szerzeágazó életművében; a próza legkülönfélébb változatai: regény, esszé, halotti búcsúztató, interjú, líra (Báthori Csaba elsősorban költő): aforizma, parafrázis, nonsense, haiku, egymásodpercesek, műfordítás (legnagyobb cselekedete József Attila versei németül, de lefor-

dította a *Faustot* is, megérdemli hát a „*summáslegény*” metaforát.

Hétmérföldes csizmával lehet csak átgázolni a több mint 130 írásból (apokrif jegyzetek, prózaversek, esszék, szövegkritikai vizsgálódások, úti tünődések, recenziók, nekrológok, interjúk) álló szövegterengeren.

Egy vezérfonal kínálkozik: Báthori költői művészete, amely prózájának minden sorában jelen van. Lírikusként szólal meg akkor is, ha – akár egy buzgó nyelvész – a *Braunschweigi töredék* nyomába iramodik (azt németül, magyarul idézi, és összehasonlítja Jékely Zoltán *Madár-apokalipszisével*), ha csak turistaként bóklászik Svájcban, és jogász módra, pragmatikusan pontokba szedi a gazdag, anyagi civilizációban dúskáló ország tünetjegyeit (*Mi szűrt szemet az első öt napban Svájcban?*), ha Robert Walser nálunk alig ismert, világhírű prózáiról szellemét ébresztgeti (pedig *Jakob von Gunten* munkája 2006 novemberében az *ÉS* könyve volt), vagy ha egyszerűen turistakalauzt ír (*A Svájc-érvés*).

Legnehezebb feltörni az apokrif jegyzeteket. Báthori belebújik Hölderlin bőrébe (*Lavratus prodeo*), de mégse egészen, megmarad a saját bőrében is, az örült zseni szavakon túli világot, a megbombolt elme sötét mezőit térképezi (hamarosan *fény* derül a kétkötetnyi esszé címére), hála Istennek, nem pszichológizál, de a szótól mégsem lehet teljesen elszakadni, se a saját, se Hölderlin szavaitól, híres verseit lefordítja, beleszövi apokrif szövegébe, s váltólázban didereg, a Héttoronyba zártak magányát éli át, szenvedélméletet szül: „*Amit a gyönyörben nem volt alkalmam megszerezni, megszereztem és megalapítottam a szenvedésben*”, szoktat elviselni a „*terverszerű csöndet*” („*Szoktatom szívemet a csendhez*.” J. A.), ezek után érthető, hogy a szó, a szellem, az élet egységét csak a „*tiszta sötétségben*” találja meg, ott, ahol „*Írják az emberiségét*”.

Kivételt is tesz Báthori, tudományos, pszichológizáló esszét ír, összehasonlítja a két zsenit (*Friedrich Hölderlin és József Attila*), aztán nagyot ugrik, Argentína pampáin ugarol, Antonio Porchia maximáit, aforizmáit tőri fel, boncolgatja azokat, csendjének, önszervező magányának okát és titkát kutatja, a legnagyobb rémmel, a feledéssel néz szembe Roberto Juarroz sorait idézve: „*Minden vers elfeledtetni elődjét, ... / minden ember elfelejti elődjét, / minden ember felejt*”.

Nehéz, nagyon nehéz nyomon követni Báthorit. Kegyetlenül sakkozik az olvasóval, mégpedig úgy, hogy nem fehérrel, hanem feketével kényszerít játszani (Ő is feketével játszik? Szereti a nonszenszet.), márpedig a babona szerint ez hátrányt jelent – íme a cím, a *Játék sötétel* magyarázata.

Alanyai, akiket boncol – legalábbis az első kötetben – a „*némaság határán*” alkotnak. Ezt már így, tételesen a mexikói Juan Rulfo kapcsán mondja el; egykötetes szerző, háromszáz oldalas könyvével, a *Pedro Páramo*-val jutott be a világirodalomba, aztán a kuriózum: Gabriel García Márquez megtanulta a regényt, mint egy verset, könyv nélkül. (*Juan Rulfo*)

Az európai humanizmus viszontagságait, annak bukórepülését Joseph Roth novelláiból, regényeiből ismeri meg – másodkézből – az olvasó. Báthori Csaba rendhagyó bátorsággal lép abba a boszorkánykörbe, amelyet széles ívben kerülnek el manapság a gyávák, vagy kezdenek szemforgató eufémizmusba az óvatosak: haszid mitológia, protestáns-héber összenövések, kabbalisztika, antiszemitizmus, egy szóval zsidó sors, óhitű és kikeresztelkedett zsidók tragédiája a XX. században. Ennek a hagyománynak volt utánozhatatlan bajnoka a katolikus zsidó, makacs monarchista, idült alkoholista, „*hontalan ámokfutó*” *Joseph Roth: „csavargó, ... poéta, strici és szinte proféta*”.

A közép-európai kultúrák megkerülhetetlen figurája. Nem szerette a magyarokat, a cseheket se, mégis az ausztróslávizmussal fanatikusan hűve, ami már a múlté, de Romain Rolland álma (őt nevezték Európa lelkiismeretének), a humanizmus viszont fájdalomosan aktuális ma, ebben a rejtjeles barbárságban, különösen akkor, ha belegondolunk a láncreakcióba, abba, hogyan jutottunk ide, amelyet Joseph Roth – a Grillparzer-definíció újraforgalmazva – így vázol fel: „*Erasmustól Lutheren, Frigyesen, Napóleontól, Bismarckon át a mai európai diktatúrákig*.” Grillparzer változata: „*A humanitástól a nemzetiségen át a bestialitásig*.” (Báthorinak is van hasonló című könyve: *Bestiárium literaricum. Stílusgyakorlatok*, 2007.)

Ha korábban nem, de itt észbe kap, és megrázza magát az olvasó. Valóban vége az európai kultúrának? Igazuk volna a vak jósooknak? Teiresziasz emlőin csüng az emberiség? Auschwitz után nincs történelem, nem lehet históriát írni? Vagy még régebbi ez a borúlátás? Ha már Grillparzer is... Igaza lenne a mi Vörösmartynoknak: az ember „*sárkányfog-vetemény*”? És Joseph Rothnak? Tényleg „*az Antikrisztus az úr*”? (Stefan Zweighoz címzett levelében írja.) Bele kell, bele lehet törődni abba, hogy már csak Paul Celan *Halálfigúja* üvölt, bömböl, tombol, dörömböl a fülünkben?

Nem. Az életművek és Báthori elemzései, tőprengései éppen a világirodalom egyik legismertebb közhelyét példázzák: az embert el lehet pusztítani, de legyőzni nem (Hemingway). Joseph Roth kételyei, alkoholizmusa, örült rohamai, társtalansága és hontalansága ellenére az éthosz, a „*szakrális egyetemesség*” csúcsaira tudott hágni, és stílusával